

ศิลปะการเป่าแคน ของหมอแคนแดนลาว

The art of playing Khaen
by mokhaen from Laos

สกุณา พันธุ์ระ ^[1]
Sakuna Puntura

บทคัดย่อ

ดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงมีความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมอันยาวนาน วัฒนธรรมดนตรีของภูมิภาคนี้ มีลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน สหพันธรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คงหนีไม่พ้นเสียงลำเสียงแคน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติลาว ซึ่งองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ประกาศว่า เสียงแคนของชาวลาว ได้ขึ้นทะเบียน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ จากยูเนสโก แคนเป็นที่นิยมกันอย่างมาก ในทุกภูมิภาคของประเทศลาว และนิยมนำไปเล่นกันตามงานในเทศกาล หมู่บ้านต่างๆ

จากการลงพื้นที่ภาคสนาม สหพันธรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อศึกษาดนตรีในวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตมนุษย์ เพื่อให้เข้าใจ ธรรมชาติ และระบบความคิดของผู้คนในชนชาตินั้นๆ

^[1] อาจารย์หลักสูตรสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

มีการดำเนินการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ในเรื่องแคน และการขับลำพบว่าปัจจุบันได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการสืบทอดองค์ความรู้ โดยนำเข้าสู่การระบบศึกษาใน โรงเรียนศิลปะแห่งชาติ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นักเรียนมีโอกาสเรียนเป่าแคน จากอาจารย์คำเสน พิลาวง อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการเป่าแคน และเรียนขับลำจากอาจารย์เวียงพู หนูนิม อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการขับร้องหมอลำ นอกจากนี้ยังได้รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการขับจ๊ม ซึ่งเป็นศิลปะพื้นบ้านของชาวพวน ที่อาศัยอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำจ๊ม บ้านปากกะยุง แขวงเวียงจันทน์ โดยมีหมอลำชื่อนางคำมะณี สีสู่ทำ

ผู้เขียนได้เล็งเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญยิ่งต่อการเรียนการสอนและการสืบทอดของศิลปวัฒนธรรมของ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงได้เขียนบทความเรื่องนี้ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมดนตรีหมอลำ หมอแคน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการนำไปศึกษาวิเคราะห์ทางด้านมานุษยดุริยางควิทยาต่อไป

คำสำคัญ : แคน , ลำ, สปป.ลาว

Abstract

The Mekong River Basin has a long cultural movement. The music culture of this region with similar characteristics and different overlapping Lao People's Democratic Republic Probably would not escape the sound of the vocal which is a unique characteristic of the Lao people. Which the educational organization United Nations Science and Culture (UNESCO) announces that the voice of Laos people Registered as an intangible cultural heritage from UNESCO, Khaen be very popular in all regions of Laos And popular to be played at festivals in different villages.

From fieldwork Lao People's Democratic Republic. To study music in the culture that arises from the human way of life In order to understand the nature and thinking system of the people

in that nation. There is a process to collect information about knowledge about Khaen and Lam, found that at present, there is promotion and support for the inheritance of knowledge. By bringing into the education system in National School of Art Lao People's Democratic Republic Students have the opportunity to learn blow blowing From Master Khamsen Philawong, expert in blowing the Khaen And learn to Kup Lam from the teacher Wiang Phu Num Nim, a teacher specializing in Mor Lam singing In addition, it has compiled knowledge about Kup Ngum Which is a folk art of the Puan people Who lives in the Nam Ngum River Basin, Pak Pak Yung, Wiang Chan, with a Kup Ngum Mrs. Khammanee Sisutam.

The author realizes the value and importance of teaching and the inheritance of art and culture of Lao People's Democratic Republic. Therefore wrote this article With the objective of studying the music culture of Mo Mor Lum, Mor Khaen Lao People's Democratic Republic In order to be useful for further study in anthropology

Key words: Lam, Khaen, Laos

หลักฐานของแคนแดนลาว

แคนเป็นเครื่องดนตรีที่เก่าแก่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไต ซึ่งพบหลักฐานที่ยืนยันว่า แคนคือเครื่องดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ไตโบราณ ซึ่งพบได้จากบันทึกของจีน คือ ที่เมือง Changsha แคว้นยูนาน เป็นบ้านเกิดของประธานาธิบดีเหมาเจ๋อตุง เขาได้พบศพ 2 ศพ ซึ่งเป็นศพที่มีอายุประมาณ 2,000 ปีมาแล้วแต่ร่างกาย ยังอยู่สภาพเดิม เครื่องแต่งกายวิจิตรพิสดารมาก รัฐบาลของเขาให้ชื่อศพนี้ว่า “The Duke of Tai and His Consort” ในข้างๆ ศพปรากฏสิ่งของอยู่ 2 อย่าง คือเครื่องใช้ประจำวันเป็นเครื่องเงิน เครื่องเงินที่คล้ายๆ กับเมืองเชียงใหม่ของไทย แล้วก็ป็นจำนวนนับร้อย แล้วอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่ตรงกับของเราที่เรียกว่าแคน (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2543 : 148) มีการค้นพบแหล่งโบราณคดี ที่เก่าแก่แหล่งหนึ่งที่ดองซอน เมืองดองซอน ริมแม่น้ำโขงมา ในจังหวัดถันหัว ประเทศเวียดนาม มีอายุประมาณ 3,000 ปี สิ่งที่ค้นพบคือแคนซึ่งมี 2 รูปแบบ

คือทำด้วยสำริดขนาดเล็ก และภาพเขียนที่เป็นลวดลายรูปคนกำลังเป่าแคน ในขณะเดียวกันยังพบหลักฐานที่กล่าวถึงเรื่องเครื่องดนตรียุคโลหะ โดยมีการตรวจสอบเอกสาร Victor Goloubew : L 'Age Du Bronze au Tonkin et Dans le Nord-Annam ใน BEFEO : Tome XXIX 1929 และ Arts Asiatique Numero Special : Les Nouvelles Recherches Archeologiques au Vietnam Par Nguyen Phuc Long ซึ่งแสดงภาพลายเส้นและภาพถ่าย เครื่องดนตรีชนิดต่างๆ ในวัฒนธรรมดองซอนจำนวนมาก (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2543 : 149) ท่าน Henri Mouhot นักค้นคว้าแมลงไม้ต่างๆ ในเมืองหลวงพระบาง และในที่สุดท่านก็ได้เสียชีวิตลงในเมืองหลวงพระบางในปี 1867 แต่สิ่งที่พอจะเป็นหลักฐานเกี่ยวกับแผนที่ท่านได้บันทึกไว้ก่อนเสียชีวิตคือ “ดนตรีของพวกเฮ้า (ชาวหลวงพระบาง) นั้นบรรเลงเสียงอ้ออ อ้อยอิมและอ่อนซอนใจได้ มีเพียง 3 คนเท่านั้น ที่ร่วมกันจัดวงบรรเลง ผู้หนึ่งเป่าแคนที่เอ็ดด้วยไม้ป่อง ผู้หนึ่งเอ่ยเสียงขับ ทำนองผู้ชายที่มีความกระตุนใจ และอีกผู้หนึ่งเคาะไม้ก้อบแก้ม (ก๊อบแก้ม) เสียงดังเป็นจังหวะ เอ็ดให้ทั้งหมดกลมเกลียวกันดี แคนของลาวนั้นประกอบด้วยไม้ป่องลำน้อยๆ เรียวยาว 16 ลูก ด้วยกัน จัดเรียงกันเข้าไว้ในปอไม้จันทน์ ที่มีรูสำหรับให้หมอกแคนเป่าดูดลมเข้าออก อันเอ็ดให้กระแสดมกระทบไล่ลิ้นเงินของแต่ละลูกแคน กลายเป็นเสียงม่วนแนวอ้อยอิมดังออกมา ขณะที่นิ้วทั้งสองมือไล่จับรูลมที่มีอยู่แต่ละลูก แคน นอกจากนั้นแล้วเครื่องเสพชนิดอื่นๆ ก็บ่อแตกต่างหยั่งกับของชาวสยามเลย” (Henri Mouhot, 1867 : 77 ; อ้างอิงมาจาก หมูพันธ์ รัตตะนะวง, 2551: 2) ในปี 1896 ท่าน Lefevre Pontais ในกระบวนนักสำรวจท่าน Auguste Pavie ที่ได้มาหลวงพระบางก็ได้บันทึกข้อความไว้คือ “ความสนิทสนมกันระหว่างบ่าวสาวนั้น นับว่าพิเศษอีหลีที่ประเทศนั้น เอาการขับลำและสำเนียงเสียงเสพมาเป็นสื่ออ้างเพื่อสร้างโอกาสให้เข้าเจ้า สามารถได้พบกันเรื่อย เมื่อชุมอ้ายบ่าวอันเสียงแคน ที่เอ็ดด้วยไม้ป่องยาวขนาดปกติ 3 เมตรขึ้นบาด ไฉแล้วผู้คนจะรู้สึกโลดว่า จากรูปลูกี้แบบประโคนประเทศนั้น พวกเพิ่นกำลังบรรเลงความรักออกมา” (Lefevre Pontais, 1896; อ้างอิงมาจาก หมูพันธ์ รัตตะนะวง, 2551: 3) นักค้นคว้าทางดนตรีพื้นเมืองหลายท่านได้หาต้นกำเนิดมีความเห็นแตกต่างกัน ไม่เป็นเอกภาพ ความตอนหนึ่งในบทความในเรื่อง “แคนลาวเครื่องดนตรีประจำชาติ” รวบรวมโดยชั้นทอง ทัมมะวง ซึ่งเป็นการเล่าโดยท่านมหาจุม จินตาทด ตัวอย่างบทแรก กล่าวว่า

แคนนี้เป็นของเลิศล้ำ	เก่าแก่เดิมมา
ตั้งแต่ครั้งศาสนา	พระวิปัสสิเจ้า
วันหนึ่งมีพระราชเข้า	ดงดอนนอนป่า
ไปเที่ยวหาเชิดเนื้อ	ในด้าวด้านไพร

(กงเดือน เมตตะวง, 2554 : 4-9)

การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมดนตรีระดับชาวบ้าน กรณีของดนตรีกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ได้รับการบันทึกเป็นเอกสารของทางการไทยเป็นประกาศของทางราชการ ที่ห้ามมิให้เล่นแอ่วลาว ทั้งนี้สาเหตุมาจากการเล่นแอ่วลาวได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในหมู่ประชาชน การที่แอ่วลาวได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายนั้น เป็นผลมาจากการอพยพของชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมาเป็นเชลยศึกตั้งแต่สมัยแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สมัยกรุงธนบุรี และอีกระลอกใหญ่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ทรงมีรับสั่งให้ส่งกองทัพไปตีกรุงเวียงจันทน์ เมื่อครั้งที่เจ้าอนุวงศ์ทรงก่อกบฏ ในครั้งนั้นกรุงเวียงจันทน์ได้ถูกทำลายจนราบคาบ ได้มีการนำเอาตัวเจ้าอนุวงศ์และครอบครัวชาวลาวประมาณ 50,000 คนกลับมายังประเทศไทย โดยมีพระราชประสงค์ให้เมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองร้าง ครอบครัวชาวลาวที่อพยพมาในครั้งนั้น ได้แยกย้ายกันอยู่หลายที่ อาทิ สระบุรี ลพบุรี สุพรรณบุรี นครไชยศรี พนสนิคมและกรุงเทพมหานคร การอพยพครั้งนี้ถือเป็น การอพยพที่ล้างเมือง กวาดต้อนบุคคลทุกประเภท ทุกกลุ่ม การกวาดต้อนในครั้งนี้จึงเป็นการ นำเอาวัฒนธรรมการดนตรีของลาวในทุกรูปแบบมาสู่แผ่นดินไทย พร้อมกัน ได้รับความนิยมชมชอบในแอ่วลาวมิใช่มีเฉพาะในระดับชาวบ้านที่เป็นคนไทย และลาวเท่านั้น แต่ยังรวมถึงเจ้านายและเชื้อพระวงศ์จำนวนไม่น้อย ต่างก็มีความชื่นชมกับการแอ่วลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า ที่ทรงโปรดเสียงแคนเป็นอย่างมาก มักจะเสด็จไปตามชุมชนชาวลาวอพยพ เช่น เมืองพนสนิคม เมืองนครชัยศรี บ้านสีทา เมืองสระบุรี ในส่วนของ พระองค์ก็ทรงพระปรีชาสามารถในการฟ้อนและแอ่วได้อย่างชำนาญการที่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จไปตามศูนย์ลาวอพยพที่อยู่ตามหัวเมืองต่างๆ เพื่อไปฟังแอ่วลาวนั้น แสดงให้เห็นว่าดนตรีหมอลำ - หมอแคนของลาวที่ประกอบกันเป็นแอ่วลาวนั้นได้รับความนิยมเป็นวงกว้าง โดยความนิยมในแอ่วลาวนี้มีใช้อยู่เฉพาะในชุมชนลาวตามหัวเมืองที่เป็นที่ตั้งของกลุ่มลาวอพยพเท่านั้น แต่ได้แผ่ขยายมายังกรุงเทพฯ ทั้งที่เป็นชุมชนเชื้อชาติอื่นๆ

ความนิยมชมชอบของประชาชนในแอ่วลาวในครั้งนั้น สร้างพระราชนิพนธ์หลายประการแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงเห็นว่าประชาชนเริ่มให้ความสนใจ มโหรี ปี่พาทย์ โขนละคร และการละเล่นพื้นบ้านของไทยลดน้อยลง แต่กลับหันมาสนใจเล่นแอ่วลาว จึงเกรงว่าการละเล่นที่เป็นของไทยจะสูญหายไปเพราะการครอบงำของแอ่วลาว นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจอีกหลายประการ เช่นกรณีของวงปี่พาทย์จำนวนมากได้พากันขายวงเพราะประชาชนเมื่อมีงานบุญต่างๆ แทนที่จะหาปี่พาทย์ไปบรรเลงกลับหันไปใช้บริการแอ่วลาวแทน จึงสร้างความกระทบกระเทือนให้ธุรกิจดนตรีและละครไทยในยุคนั้นเป็นอันมาก

ความนิยมชมชื่นในแอ่วลาวที่ได้สั่งสมมานานหลายปี โดยเชื่อว่าความนิยมน่าจะเพิ่มขึ้น อย่างแพร่หลาย ดังนั้นภายหลังการเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เข้าสู่ยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ถึงแม้พระองค์จะตระหนักในสถานการณ์ดังกล่าว แต่ยังคงเกรงในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระอนุชาของพระองค์ จึงยังทรงไม่ได้ดำเนินการใด ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต และการพระบรมศพได้เสร็จสิ้นลงประมาณ 7 เดือน จึงได้ทรงประกาศห้ามเล่นแอ่วลาว (เฉลิมศักดิ์ พิภูลศรี, 2551) มีความดังนี้

พ. ศ. ๒๔๐๘

๒๖๗ ประกาศห้ามมิให้แอ่วลาว

ณ วันศุกร์เดือน ๑๒ แรม ๑๔ ค่ำปีฉลูสัปตศก

มีพระบรมราชโองการดำรัสแก่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยและทวยราษฎร์ชาวสยามทุกหมู่ ทุกเหล่า ในกรุงและหัวเมืองให้ทราบกระแสพระราชดำริว่า เมืองไทยเป็นที่ประชุมชาวต่างประเทศ ต่างภาษาใกล้เคียงมากด้วยกันมานานแล้ว การเล่นฟ้อนรำขับร้องของภาษาอย่างต่างๆ คงมีมาปะปนเป็นที่ดูเล่น ฟังเล่นต่างๆ สาราณ เป็นเกียรติยศบ้านเมืองก็ด้อย แต่ถ้าของเหล่านั้นคงอยู่ตามเพศตามภาษาของคนนั้นก็สมควรหรือไทยจะเลียนเอามาเล่นได้บ้างก็เป็นดีอยู่ว่า ไทยเลียน ใครเลียนได้เหมือนหนึ่งประกาศนามหาชาติว่าอย่างลาวก็ได้ว่าอย่างมอญก็ได้ ว่าอย่างพม่าก็ได้ ว่าอย่างเขมรก็ได้ ก็เป็นดี แต่จะเอามาเป็นพื้นไม่ควรต้องเอาอย่างไทยเป็นพื้น อย่างอื่นๆ ว่าเล่นได้ แต่แหล่งหนึ่งสองแหล่งก็การบัดนี้เห็นแปลกไปนักชาวไทยทั้งปวงละทิ้งการเล่นสำหรับเมืองตัวคือปี่พาทย์ มโหรี

เสภา ครึ่งท่อน พรบไก่อ่ สักรวา เพลงไก่อ่ป่า เกี่ยวข้าว และละครร้องเสียหมดพากันเล่นแต่ลาวแคนไปทุกหนทุกแห่งทุกตำบล ทั้งผู้ขายผู้หญิง จนท่านที่มีปีพาทย์มโหรีไม่มีผู้ใดหา ต้องบอกขายเครื่องปีพาทย์ เครื่องมโหรี ในที่ทำงาน การโกนจุก บวชนาคก็หาลาวแคนเล่นเสียหมดทุกแห่ง ราคาหางานหนึ่งแรงถึงสิบตำลึง สิบสองตำลึง การที่เป็นอย่างนี้ ทรงพระราชดำริเห็นว่าไม่สู้งาม ไม่สู้ควรที่การเล่นอย่างลาวจะมาเป็นพื้นเมืองไทย ลาวแคนเป็นข้าของไทยๆ ไม่เคยเป็นข้าลาว จะเอาอย่างลาวเป็นพื้นเมืองไทยไม่สมควรตั้งแต่พากันเล่นลาวแคนมาอย่างเดียวกั้กว่าสิบปีมาแล้ว จนการตกเป็นพื้นเมืองแล้งเกิดดูการเล่นลาวแคนชุกชุมที่ไหน ฝนก็ตกน้อยร่วงโรยไป ถึงปีนี้ข้าวในนาอดตัวก็เพราะน้ำป่ามาช่วย เมืองที่เล่นลาวแคนมากฤดูฝนๆ ก็น้อย ทำนาเสียไม่ออกงาม ทำขึ้นได้บ้างเมื่อปลายฝน น้ำป่ากระโชกมากก็เสียหมด เพราะฉะนั้นทรงพระราชวิตกอยู่โปรดในขออ่อนวอนแก่ท่านทั้งหลายทั้งปวง ที่คิดถึงพระเดชพระคุณจริงๆ ให้งดการเล่นลาวแคนเสียอย่าหา มาดูแลฟังแล อย่าให้เล่นเองเลย ลองดูสักปีหนึ่งสองปี การเล่นต่างๆ อย่างเก่าของไทย คือละครฟ้อนรำ ปีพาทย์ มโหรี เสภาครึ่งท่อน พรบไก่อ่ สักรวา เพลงไก่อ่ป่า เกี่ยวข้าว และอะไรๆ ที่เคยเล่นมาก่อนเอามาเล่น มากู้ขึ้นบ้าง อย่าให้สูญ เล่นลาวแคน ขอให้งดเสีย เลิกเสียสักปีหนึ่งสองปี ลองดูฟ้าฝนจะงามไม่งามอย่างไรต่อไปข้างหน้า ประกาศนี้ ถ้ามีฟังยังขึ้นเล่นลาวแคนอยู่จะให้เรียกภาษีให้แรง ใครเล่นที่ไหนจะให้เรียกแต่เจ้าของที่และผู้เล่น ถ้าลักเล่นจะต้องจับปรับให้เสียภาษีสองต่อสามต่อ

ประกาศมา ณ วันศุกร์เดือน ๑๒ แรม ๑๔ ค่ำปีฉลูสัปตศก
(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 เล่ม 3. หน้า 268-270)

ภาพที่ 1 แอ่วลาวที่ได้รับความนิยมสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์
ที่มา : ภาพจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติ

นักวิชาการหลายท่านระบุเห็นพร้อมกันว่าถิ่นฐานดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทคือ “แคว้นสิบสองจุไท” หรือบางท่านเรียกว่าเมืองน่าน้อยอ้อยหนู เมืองแกนหรือเมืองน่าน้อยอ้อยหนู ปัจจุบันคือจังหวัดเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม “ดินแดนสิบสองจุไท” คำ 21 “จุ” ภาษาเวียดนามเรียกว่า “เจว” หมายถึงเขตแดน ดังนั้น “จุไท” ก็คือ “เจวไท” ซึ่งก็คือคนไทนั่นเอง ผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณสิบสองจุไทมีพัฒนาการมาช้านานก่อนประวัติศาสตร์จนเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรนักวิชาการชาวเวียดนามลาวไทยต่างเห็นพ้องซึ่งกันโดยยึดเอาระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 8 - 11 เป็นยุคที่สามารถสืบสาวหาหลักฐานเรื่องราวของคนไทและดินแดนของคนไทได้ซึ่งมีความสอดคล้องกับท่านอาจารย์ตั้งเยี่ยมหว่าน นักวิชาการเวียดนามเชื่อว่าคนไทในดินแดนสิบสองจุไทหรือดินแดนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแดง นั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนประเทศเวียดนามเป็นเวลาช้านานแล้ว อย่างน้อยอายุประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว ชาวเวียดนามยังในทีกเรื่องราวเกี่ยวกับการกำเนิดของตนเองซึ่งมีเรื่องราวคล้ายกับกำเนิดของเผ่าไทในถิ่นต่างๆ ที่เล่าถึงพญาแถนน้ำเต่าบุ่งเมืองแกน เป็นต้น (สุรพล เนสุสินธุ์, 2555) นอกจากนี้หลักฐานของแคน อิงตามการค้นคว้าทางโบราณคดีและทางด้านวรรณคดีของนักปราชญ์อาจารย์ทั้งภายในและต่างประเทศ เกี่ยวกับความเป็นมาของแคนแล้ว สันนิษฐานอย่างน่าเชื่อถือว่า แคนเป็นอุปกรณ์ดนตรีที่คนลาวบรรดาเผ่าและคนจีนเคยใช้มาแล้วไม่ต่ำกว่าสองพันปี ร่องรอยทางโบราณคดีที่เป็นหลักฐานนั้น ค้นพบที่ประเทศจีนในมุ่มยาว เหมือนแคนของเผ่ามูเซอ ดังนั้น ดนตรีประเภทนี้จึงเป็นดนตรีที่มีมาแต่โบราณแล้วแน่นอน ดนตรีแคนที่เป็นของชนชาติใด เผ่าใดย่อมแสดงออกถึงเอกลักษณ์ความรักความพอใจ และการสงวนความงามทางศิลปะของชนชาติและเผ่าพันธุ์นั้นๆ เราจะบีบคั้นให้แคนชนชาติจีน เผ่าม้ง เผ่าลาวเทิง เหมือนกันกับแคนลาวลุ่มก็เป็นไปไม่ได้ ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่าชนชาติลาว ก็คือชนชาติเพื่อนบ้านใกล้เคียง (เฉพาะชนชาติที่มีแคนเป็นเครื่องดนตรี) ได้มีการใช้แคนเป่าเป็นดนตรีมาแล้วไม่ต่ำกว่าสองพันปี (ทองคำ อ่อนมะนิสอน. 1998 :58 - 59) ในด้านวรรณคดีโบราณลาว โดยการสรุปจากการค้นคว้านิทานต่างๆ ที่เก่าแก่ หลายเรื่องพบเห็นอย่างชัดเจนว่า คนลาวในสมัยโบราณได้ใช้แคนเป็นพาหนะดนตรีมาแล้ว เช่น ในเรื่อง ท้าวฮุ่งท้าวเจือง ท้าวคำกาดำ โดยเฉพาะในเรื่องท้าวคำกาดำนั้นได้บรรยายลายแคนและมนต์เสน่ห์ของเสียงแคนไว้อย่างวิจิตรพิสดารและ

ด้วยเสียงแคนที่ไพเราะนี้เอง ที่ทำให้ท้าวกำกาดำได้เป็นชู้รักกับนางลนลูกกษัตริย์ เสียงแคนสามารถพิชิตดวงใจของราชกุมารีผู้สูงส่งทั้งเกียรติศักดิ์ศรีและความงาม ผู้อยู่ในฐานะวรรณกษัตริย์และท้ายสุดได้ครองคู่กับท้าวกำพริ้ว เพราะเสียง แคนนั่นเอง

การประดิษฐ์สร้างแคน ประวัติศาสตร์ได้กล่าวในตำนานว่ามีผู้สร้าง ได้คิดค้น หลายรูป หลายแบบและนำมาเป่าให้ได้เสียงที่ต้องการ แคนลาวอาจจะเริ่มทำ ด้วยรูปลักษณะแบบง่ายตายก่อน อาจจะทำได้เพียงสามคู่ โดยเริ่มต้นจะเอา หมดน้ำเต้าของอินเดีย ของจีน แคนทวนของชนเผ่าต๋าย้อย แขวงอัตตะปือ ผิวน้ำของลาว จากวิวัฒนาการหลายยุคหลายสมัย ก็อาจจะมาเป็นแคนในรูปร่าง ลักษณะที่เห็นและใช้กันอยู่ในปัจจุบัน (กงเดือน เมตตวง, 2545 : 15-16)

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักฐานที่มาของแคนแคนลาวชี้ให้เห็นว่า แคนเป็นเครื่องดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ของคนในลุ่มน้ำโขงมาเนิ่นนาน ซึ่งบรรพบุรุษได้ประดิษฐ์ขึ้นมาเมื่อ 3,000 ปีก่อน แคนจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่ลูกหลานในปัจจุบันควรภูมิใจในมรดกอันล้ำค่านี้

ภาพที่ 2 แคนลาว

หมอแคนแคนลาว

แคนเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์อันเก่าแก่ของชาติลาว ซึ่งนิยมใช้กันมา แต่สมัยโบราณตลอดมา เสียงแคนเป็นเสียงที่นิยมพลสดใส ฟังแล้วออนซอนใจ

ชนชาวลาว จึงเป็นที่ทราบกันดีว่า อยู่ทุกแห่งหนใด หากมีคนลาวต้องมีแคน อยู่ที่นั่น อันเป็นหลักฐานว่าแคนเป็นเครื่องดนตรีประจำชาติลาว หมอแคน ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพต่างๆ มากมาย เช่น ค้าขาย ทำนา รับจ้างทั่วไป และรับราชการ

โรงเรียนศิลปะแห่งชาติ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นโรงเรียนเพียงแห่งเดียวที่เปิดสอนสาขาดนตรีในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทำการสอนดนตรีตั้งแต่ระดับชั้นต้นจนถึงระดับชั้นกลาง โดยจัดให้นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 และ ชั้นปีที่ 2 ทุกคน ได้มีโอกาสเรียนแคน ซึ่งเป็นวิชาบังคับก่อนที่จะทุกคนจะแยกออกไปเรียนในเครื่องเอกซันอื่นของแต่ละคนที่เลือกไว้

ภาพที่ 3 อาจารย์คำแสน พิลาวง

อาจารย์คำแสน พิลาวง เป็นอาจารย์สอนศิลปะดนตรีพื้นเมืองลาว ประจำโรงเรียนศิลปะแห่งชาติ สปป.ลาว เริ่มเรียนการเป่าแคน ณ โรงเรียนศิลปะแห่งชาติลาว เมื่อปี ค.ศ.1970 ใช้เวลาในการศึกษาเล่าเรียนเป็นเวลา 7 ปี อาจารย์คำแสน พิลาวง เคยเรียนเป่าแคนกับอาจารย์คำอ้วน รัตนวง ซึ่งขณะนั้นท่านสอนแบบตัวต่อตัวคือสอนโดยทำให้ดูแล้วให้นักเรียนทำตาม ไม่มีโน้ตบอก ทำให้ เรียนได้ยาก ซึ่งผู้เรียนต้องใช้ความอดทนและพยายามอย่างสูง เมื่อเรียนจบหลักสูตรการเป่าแคน จึงได้มาเป็นอาจารย์สอนแคน และหมอแคน ได้ไปแสดงในต่างประเทศประมาณ 40 ประเทศ อาจารย์คำแสน เป็นหมอแคน ที่มีเทคนิคการเป่าแคนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวสูง คือ สามารถเป่าแคนได้

เป็นเวลานาน ยิ่งเป่าลมยิ่งดี มีความชำนาญในการการเป่าแคนและใช้นิ้วไล่เสียง และมีปฏิภาณไหวพริบในการเรียบเรียงทำนองอย่างฉับไว สีสากการเป่าแคนที่มีความไพเราะ เสียงแคนมีความอ่อนช้อย แจ่มใส คมชัด เสียงแคนมีคุณภาพทำนองชัดเจน จังหวะ กระชับและแม่นยำ และยังมีศิลปะ สีสากการหมุนปลายแคนลงด้านล่างขณะเป่า

เทคนิคในการเป่าแคนของอาจารย์คำแสน มีดังนี้

1. การเป่าแคนผ่อนลม คือ การค่อยๆ เพิ่มลมที่เป่าเข้าไปในเต้าแคน เพื่อเพิ่มเสียงให้ค่อยๆ ดังขึ้น
2. การเป่าแคนสะบัด คือ การเล่นโน้ตระดับในลักษณะการเป่าสะบัดรวบโน้ตโดยมุ่งไปยังจังหวะตก
3. การเป่าแคนอ่อน คือ การเป่าเชื่อมเสียง โดยเป่าลมเข้าหรือออกจากโน้ตตัวหนึ่งไปหาโน้ตอีกตัวหนึ่งเพียงลมเดียว
4. การเป่าแคนสะอึกสะอื้น คือ การพรมนิ้วรัวลากยาวลงไปโน้ตใดโน้ตหนึ่ง โดยให้สำเนียงการบรรเลงคล้ายการสะอึกสะอื้น
5. การเป่าจังหวะข้างเทียมแม่ คือ การเป่าตรงจังหวะ โดยเน้นจังหวะตกตามค่านโน้ตที่กำหนด
6. การเป่าจังหวะกาเดินก้อน คือ การเป่าในรูปแบบจังหวะสวิงโดยเน้นจังหวะยก

ซึ่งเทคนิคต่างๆ ที่อาจารย์ใช้ในการเป่าแคน เป็นการเพิ่มอรรถรสและสุนทรียภาพในการเป่าแคน

เทคนิคการเป่าแคนลายใหญ่

1. การติดสตูดเมื่อเริ่มเป่าลายใหญ่ หอมแคนจะใช้ขี้สตูดติดแคน รูนับลูกที่ 7 มือขวา (ก้อยขวา) เสียง มี/ E และรูนับที่ 8 (เสฟขวา) มือขวา เสียง ลา/ A เพื่อให้เป็นเสียงประสานแบบโดรน (Drone) อาจารย์คำแสน พิลาว มีเทคนิคการปิดรูนับเสียงเสฟ โดยใช้นิ้วก้อยมือขวาปิดรูนับลูกที่ 8 เสียง ลา / A และใช้นิ้วนางมือขวาปิดรูนับลูกที่ 7 เสียง มี / E ปิดรูนับ แทนการใช้ขี้สตูดติดแคนลายใหญ่ ในการเป่าแคน เพราะการดำเนินทำนองลายใหญ่ จำเป็นต้องใช้เสียงสูง แแหลมเล็ก เพื่อดำเนินทำนอง ไม่ต้องเสียเวลากับการติดสตูดและแกะออก พร้อมทั้งสะดวกต่อการเป่าแคนลายอื่นๆ ต่อไปอีกด้วย การใช้นิ้วมือปิดรูนับเสียงเสฟแทนการติดสตูด เป็นเทคนิคเฉพาะตัวของหอมแคนซึ่งหอมแคนต้องหมั่นต่อการฝึกฝน อดทน พยายามเพื่อให้เกิดความชำนาญ

2. การจาดแคนลายใหญ่ คือการเป่าแคนโดยใช้นิ้วมือทั้งสองข้างปิดรูนิ้ว พร้อมกันทีละหลายเสียง ประกอบด้วย ลา โด มี ซอล ลา ซึ่งมีทั้งการเป่า และ ดุด มีเทคนิคดังนี้

ภาพที่ 4 การจาดแคนลายใหญ่

อาจารย์คำแสน มีวิธีการสอนเป่าแคน 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้เรียนก่อนเรียนเป่าแคน จะต้องรู้จักประวัติ เครื่องดนตรีแคน ว่าเป็น ความเป็นมาอย่างไร จึงจะสอนเป่า ซึ่งอาจารย์เป็นคนอารมณ์ดี มีความเป็นกันเอง กับนักเรียน ไม่เคยดุนักเรียน ใครทำผิดก็เตือนหรือพูดดีๆ ท่านมีวิธีการ สอนแคน ที่ทำให้นักเรียนเข้าใจง่าย ซึ่งใครไม่เข้าใจก็จะอธิบายหรือทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

2. การเรียนเป่าแคนขั้นแรกท่านจะสอนอ่านโน้ต ก่อน โดยให้นักเรียนรู้จัก โน้ตโด เร มี ฟา เมื่อนักเรียนรู้จักโน้ตแล้วจะเข้าใจทำนองเพลง ทำให้เรียน เป่าแคนได้เร็วขึ้น

3. อาจารย์จะสอนวิธีการไล่เสียงโดยสอนวิธีจับคู่ เสียงแคน โดยให้จับเสียง คู่แปดและสอนวิธีการเป่าลมดูดเข้าเป่าออก สอนการใช้ลิ้นตัดลมเพราะการใช้ ลมมีหลายแบบ ท่านจะสอนอย่างละเอียดจนนักเรียนเข้าใจจึงจะข้ามไปฝึก เพลงใหม่ โดยท่านให้ฝึกการใช้ลม การไล่เสียงโดยไล่กลับไปกลับมาจนคล่อง ถ้าใครยังเป่าไม่ได้อาจารย์ก็จะให้ฝึกใช้ปากทำก่อน จนนักเรียนเป่าไล่เสียงได้ จนคล่อง

4. ให้นักเรียนเริ่มฝึกเป่าลายแรกคือลายเตี้ยของ (เตี้ยโขง) เพราะเป็นลาย ที่มีจังหวะสนุกสนาน เมื่อฝึกเป่าคล่องแล้วจึงให้ฝึกเป่าลายที่สองคือลายเตี้ย เกี้ยวสาว (เตี้ยพม่า)

การเป่าแคนต้องอาศัยประสาทสัมผัสหลายอย่างประกอบ คือ การหายใจ การใช้ลมเป่า ลมดูด การนับนิ้วดำเนินทำนอง ซึ่งในขณะที่เป่าแคนหรือ บรรเลงแคนนั้น การหายใจจะปฏิบัติไปพร้อมกับการเป่าและการดูด คือหายใจ เข้าไปพร้อมกับการดูดลมเข้า หายใจออกไปพร้อมกับการเป่า โดยให้ลมลม ฝ่าเท้าแคนทั้ง ออกและเข้า โดยเป็นการหายใจทางปาก ใช้ลิ้นในการตัดลมทั้ง เป่าและดูดตามลักษณะของลายที่บรรเลง และการดำเนินทำนองโดยใช้นิ้วมือ

ทั้งสองด้านในการปิดรู้นับเพื่อให้ได้เสียงที่ต้องการ โดยใช้นิ้วทั้งสองข้างนับเป็นคู่ตัวโน้ต ทั้งสองด้านของแคน และในการเป่าแคนจะต้องอาศัย การหายใจ การใช้ลมเป่า ลมดูด และการนับนิ้วดำเนินทำนอง ให้สัมพันธ์กันเพื่อให้ทำนองที่ออกมามีความไพเราะ

คนทั่วประเทศมักจะเอ่ยถึง “ลาย” เช่นลายแม่ฮ้างกล่อมลูก ลายหมาอื้อจ้อย เลียบหาด ลายช้างเทียมแม่ ลายผีฟ้า (ผีกะได้) และอื่นๆ คำว่าลายก็คือ ศิลปะเป่าแคนแบบต่างๆ อันได้แก่ จังหวะและทำนองแคนในแบบต่างๆ นั่นเอง แต่ละลายหรือจังหวะทำนองดังกล่าวนี้ ล้วนแต่ได้รับสืบทอดอย่างต่อเนื่องมาจากอดีตอันยาวนานโดยผ่านการประดิษฐ์สร้างเพิ่มเติมเสริมใส่ให้อุดมสมบูรณ์ขึ้นเรื่อยๆ การสร้างลายหรือประดิษฐ์ลายจังหวะและทำนองแคนนี้เพื่อได้ประดิษฐ์สร้างขึ้นจากจังหวะเสียงและการเคลื่อนไหวของธรรมชาติ เช่น น้ำตกตาด ฟองพาดฝั่งลมพัดใบไม้ เสียงอ้าฮ้องของฝูงสัตว์ เสียงฝนตกฟ้าร้องและอื่นๆ

ทางแคนที่เป็นทางหลักมีอยู่สองทาง คือ ทางสั้นกับทางยาว ลายทั้งหลายที่นิยมเป่ากันนั้น ได้กำเนิดเกิดมาจากทางแคนหลักทั้งสองทางนี้ทั้งหมดลายหรือจังหวะ ทำนองที่เป็นลายทางสั้นคือ ลายสุดสะแนน ลายโป้ซ่าย ลายสร้อย ลายหรือจังหวะและทำนองที่เป็นลายทางยาว คือ ลายใหญ่และลายน้อย

หมอลำแดนลาว

วงดนตรีของลาวก็คือวงหมอลำ มีหมอลำ และหมอแคน ท่วงทำนองของการขับลำจะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น ทางภาคเหนือเรียกว่าขับ ภาคใต้จากบอลิคำไซลงไปเรียกว่าลำ เช่น ขับจิมเวียงจันทน์ ขับพวนเชียงขวาง ลำสาละวันของแขวงสาละวัน ลำภูไท ลำตังหวาย ลำคอนสะหวัน ลำบ้านซอกของแขวงสะหวันนะเขต ขับโสม ลำสีพันดอนของแขวงจำปาสัก ลำมะหาไซของแขวงคำม่วน ขับทุ่มของแขวงหลวงพระบาง ขับลื้อของชาวลื้อ เป็นต้น

อาจารย์เวียงพู หนูนิ่ม เป็นอาจารย์สอนศิลปะดนตรีพื้นเมืองลาว หมอลำประจำโรงเรียนศิลปะแห่งชาติ สปป.ลาว อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการขับร้องหมอลำ เป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงใน สปป.ลาว อาจารย์เป็นผู้ที่มีความชอบทางด้านหมอลำตั้งแต่สมัยเป็นเด็ก และได้เริ่มเรียนลำเมื่ออายุได้ 17 ปี โดยเริ่มฝึกหัดจากการ ท่องจำลำกลอน ซึ่งประกอบด้วย ลำทางสั้น ลำทางยาวหรือลำล่อง และลำเต้ย ซึ่งลำเต้ยก็แยกย่อยลงไปได้อีก เป็นลำเต้ยธรรมดา ลำเต้ยพม่า ลำเต้ยโขง และลำเต้ยหัวโนนตาลหรือเต้ยดอนตาล รูปแบบของการลำมีดังต่อไปนี้

1. ลำสาละวัน เป็นทำนองลำลาวประเภทหนึ่ง การลำสาละวันเก่าแก่ ที่กำเนิดมาจากการทรงผีให้ผีแค้น ตามความเชื่อดั้งเดิมแล้วกลายมาเป็นมหรสพ ของชุมชน แล้วได้ประยุกต์เพิ่มกลอนลำให้เกิดความสนุกสนาน ประกอบท่าทางการเคลื่อนไหวของร่างกายโดยอิสระตามธรรมชาติ แรกเริ่มเป็นการเล่นโดยทั่วไปในหมู่บ้าน ได้รับความนิยมมายาวนาน ด้วยท่วงทำนองที่ไพเราะ จังหวะสม่ำเสมอ

เนื้อความของลำสาละวัน นอกจากจะสะท้อนให้เห็นแนวทางการกี่ยวพาราสี ระหว่างชายหญิงแล้ว โวหารเปรียบเทียบที่ใช้ในกลอนลำ ได้สะท้อนให้เห็นถึงความงามของการใช้ภาษา นอกจากนั้น ท่วงทำนองของการลำ ยังมีการเอื้อน ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว

“ลำสาละวัน” จึงเป็นเอกลักษณ์ของชาวสาละวันมายาวนาน ยังคงไว้ซึ่งความไพเราะ และเป็นการร้อยเรียงภาษาที่บอกเล่าเป็นทำนอง ให้ทราบถึงอดีตที่รุ่งเรืองของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้อย่างดียิ่งทำนองลำ หมายถึง ลักษณะการดำเนินทำนองของเฉพาะ ที่หมอลำใช้ขับร้อง

2. ลำเวียงจันทน์ มีลักษณะทำนองคล้ายกับหมอลำพื้น ดำเนินเรื่องด้วยคำร้องเป็นสำคัญ ไม่ค่อยพบการเอื้อนในระหว่างการขับร้องมากนัก เครื่องดนตรีที่ประกอบเดิมใช้ “ระนาดลาว” บรรเลงประกอบ ต่อมาจึงเริ่มมีการนำแคนมาบรรเลงร่วมด้วย ลักษณะการแสดงคล้ายกับการแสดงลิเก ของไทย กล่าวคือ เมื่อผู้แสดง คือ หมอลำ มีการเคลื่อนไหว เช่น เมื่อจะออกมาหน้าเวที หรือจะกลับเข้าหลังม่าน บทกี่ยวพาราสีระหว่างพระเอกกับนางเอก หรือบทที่มีการต่อสู้กันระหว่างพระเอก กับโจร ก็จะใช้ระนาดบรรเลงประกอบกิริยาท่าทาง ส่วนในขณะที่หมอลำกำลังขับร้องอยู่นั้น หมอแคนก็จะเป่าแคน โดยดำเนินทำนองตามทำนองร้องอย่างสอดคล้องสนิทสนม ในส่วนของทำนองลำนี้มีลักษณะคล้ายกับทำนองเทศน์ หรือแหล่ ของพระสงฆ์

3. ลำบ้านซอก ทำนองลำมีลักษณะคล้ายกับทำนองลำภูไท ของภาคอีสานไทย ใช้คำร้องในการดำเนินเรื่องราวเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีเอื้อนแทรก หรือคั่น คำขึ้นต้นของลำประเภทนี้มันจะขึ้นด้วยวลีว่า “อ่อนๆ เอ้ยแก้มอ้ยอ่อนๆ” แล้วก็ตามด้วยเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการกี่ยวพาราสีกัน เอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของลำบ้านซอก คือ เมื่อจบคำร้องในบทหนึ่งๆ แล้ว หางเสียงของคำสุดท้ายของบท จะใช้วิธีการพลิกเสียงให้ขึ้นจมูก (เสียงนาสิก) เกิดเป็นเสียงเอื้อนสั้นๆ ดังว่า “หือ”

4. ลำตังหวาย “ตังหวาย” เป็นชื่อเมืองหนึ่งในแคว้นสะหวันนะเขต แห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวตังหวายมีวัฒนธรรมการขับลำด้วยท่วงทำนองแบบเฉพาะของตน เรียกลำทำนองนี้ว่า “ลำตังหวาย” หมายถึงลำด้วย

ทำนองแบบชาวตังหวาย หรือลำส่างวาดตังหวาย มีจังหวะทำนองที่ไพเราะ และสนุกสนาน โดยเฉพาะเนื้อหากลอนลำมักจะเนื้อหาการยกย่องชายหญิง และมีการร้องโต้ตอบกัน

5. ลำคอนสะหวัน คำว่า “คอนสะหวัน” มีความหมายว่า อาณาเขตของ สวรรค์ ซึ่งเป็นชื่อแขวงหนึ่งในประเทศลาว ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็น สะหวันนะเขต (สวรรคเขต) อันเป็นเมืองที่อยู่ตรงข้ามกับอำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร ทำนอง คอนสะหวัน จึงเป็นทำนองลำที่มีต้นกำเนิด และแพร่หลายอยู่ในแขวงสะหวันนะเขต มีลักษณะสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์ของทำนองลำนี้คือ คำสร้อยท้ายบทร้อง เมื่อจบ คำร้องลงในบทหนึ่งๆ จะมีคำสร้อยปิดท้ายว่า “เหี้ยยะ เหี้ยยะ เหี้ยยะ เหี้ยยะ”

6. ลำสีพันดอน เป็นทำนองลำที่แพร่หลายอยู่ในบริเวณลาวตอนใต้ มีหมอลำ คนเดียวเป็นผู้ขับร้อง เป็นทำนองสั้น เป็นคำๆ ไป ไม่มีการเอื้อนเสียงยาว ไม่มีคำขึ้นต้น และคำลงท้าย แต่เป็นจังหวะ โดยเป็นการลำคนเดียว จะมี หมอแคนหรือไม้ก็สามารถลำได้ ส่วนมากจะลำเวลาไป ไร่ไปสวน ไปเลี้ยงวัว เลี้ยงควายตามป่า ตามดง บางครั้งจะลำเกี่ยวสาวในงานเทศกาลต่างๆ หรือ ลำเกี่ยวสาวลงช่วง เป็นต้น

7. ลำมะหาไซ เป็นทำนองลำที่มีแพร่หลายอยู่ในเขตแขวงคำม่วน ประเทศลาว ทำนองลำมีจังหวะค่อนข้างช้า การแสดงเป็นการร้องโต้ตอบกันระหว่างหมอลำชาย และหมอลำหญิง มีเครื่องดนตรีประกอบทำนองลำคือ แคน และยังมีเครื่อง ประกอบจังหวะ คือ ฉิ่ง และกลอง เพื่อบรรณสีในการรับชมให้สนุกสนาน ครึกครื้นมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเป็นทำนองที่ให้ความรู้สึกสนุกสนาน เนื้อหาใน ทำนองลำจึงมีหลากหลาย ทั้งบรรยายธรรมชาติ สถานที่ต่างๆ รวมไปถึงการ เกี่ยวพาราสีกันระหว่างหญิงชาย

8. ลำโสม ตามประวัติกล่าวไว้ว่า มีชายหาปลาคนหนึ่ง ชื่อ นายโสม ออกเรือ ไปหาปลาในแม่น้ำโขง โดยมีลูกขายนั่งอยู่ท้ายเรือ ทำหน้าที่พายเรือให้พ่อ อยู่มา วันหนึ่ง สองพ่อลูกได้พากันออกเรือไปทอดแหจับปลาในเวลากลางคืน ในขณะที่ นายโสมผู้เป็นพ่อกำลังทอดแหอยู่นั้น ลูกชายเกิดความง่วง เนื่องจากเป็นเวลา ดึกมากแล้ว จึงพลัดตกจากเรือจมน้ำเสียชีวิต ฝ่ายนายโสม ก็ได้แต่เศร้าโศก เสียใจ เนื่องจากไม่อาจช่วยชีวิตลูกไว้ได้ทัน จึงได้นำศพลูกขึ้นเรือเดินทาง กลับบ้าน ระหว่างทางก็ร้องไห้คร่ำครวญด้วยความโศกเศร้า ทำนองที่นายโสม คร่ำครวญนี้จึงกลายมาเป็นทำนองลำชนิดหนึ่ง ให้ชื่อว่า ลำโสม ตามชื่อของ ผู้ขับร้อง ดังนั้น ทำนองลำโสม จึงให้ความรู้สึกโศกเศร้า หดหู่ใจ ไม่เหมาะแก่ การนำมาใช้แสดงเพื่อความรื่นเริง สนุกสนาน

ภาพที่ 5 อาจารย์เวียงพู หนูนิ่ม

การขับขีมนั้นเป็นการขับลำ พื้นบ้านประจำท้องถิ่นของประชาชนลาว เป็นสัญลักษณ์และมรดกทางจิตใจของชาวแขวงเวียงจันทน์ เพราะการขับขีมนั้นมีประเพณีต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมลาวปัจจุบัน โดยเฉพาะแขวงเวียงจันทน์ บางอย่างเพื่ออนุรักษ์เอาไว้ไม่ให้สูญหาย บางอย่างก็เพื่อปฏิบัติตามบรรพบุรุษของตนเองที่ได้สืบกันมา โดยเฉพาะประเพณีการขับขีมนั้นที่เกี่ยวกับการทำบุญอุทิศส่วนบุญไปให้ผู้ล่วงลับ ตามคติความเชื่อของประชาชนลาวถือว่า การทำบุญไปให้ผู้ล่วงลับไปนั้น จะต้องเอาขับขีมนามาฉลองในงานด้วย เพื่อแสดงถึงความรักสามัคคีซึ่งกันและกัน ระหว่างญาติพี่น้องกับผู้ล่วงลับไปแล้ว จะทำให้ผู้ล่วงลับได้รับความสุข สมหวังในภพที่ตนเองอาศัยอยู่ อีกอย่างหนึ่ง ถ้าผู้ล่วงลับไปชอบฟังการขับขีมนั้น เมื่อตนเองยังมีชีวิตอยู่ ก็จะบอกลูกบอกหลาน ถ้าตนเองสิ้นชีวิตไปเมื่อไร เวลาทำบุญอุทิศให้ไปจ้างขับขีมนามาสมโภช ดังนั้น ความเชื่อเรื่องการขับขีมนั้นกับการทำบุญอุทิศส่วนบุญไปให้ผู้ตาย น่าจะมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน นั่นก็คือ เพื่อให้ผู้ตายไปได้รับความสุข ตามหลักของพระพุทธศาสนา

การขับขีมนั้นเป็นการขับโต้ตอบชาย หญิง เริ่มจากการร้องโต้ตอบกันในขณะลงช่วงเชืงฝ้าย ผู้ชายจะกล่าวจีบสาว และฝ่ายหญิงจะร้องโต้ตอบกลับไป การขับขีมนั้นมีสองประเภท คือ ประเภทที่ 1 เป็นการขับเรื่องต่อกลอน ประเภทที่ 2 เป็นการขับเกี่ยวหนุ่มสาว ปัจจุบันประชาชนจะนิยมฟังการขับขีมนั้นเกี่ยวหนุ่มสาวมากกว่า การขับเรื่องต่อกลอน เพราะผู้ฟังมีส่วนร่วมในการขับ ดังนั้นการขับขีมนั้นเกี่ยวหนุ่มสาวจึงเป็นที่นิยมอย่างมากในปัจจุบัน การขับขีมนั้น ที่ถ่ายทอดออกมาเป็นบทเพลงมีความสนุกสนาน แต่แฝงไปด้วยคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น สอนให้รู้จักให้ทาน รักษาศีล ความกตัญญู บาปบุญ และความสามัคคี การขับขีมนั้นบ้านปากกะฮูญ เมืองทุละคม แขวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตย

ประชาชนลาว มีสมาชิก 6 คน ประกอบด้วย หมอแคนฝ่ายชาย หมอแคนฝ่ายหญิง หมอขับชาย หมอขับหญิง และผู้สืบทอดชาย - หญิง หมอขับฝ่ายหญิง ชื่อนางคำมะนี สีสุท่า ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม การขับขึงเป็นอาชีพเสริม แต่เป็นการสร้างรายได้เป็นจำนวนมาก นางคำมะนี สีสุท่า ได้สืบทอดการขับขึง มาจากปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการขับขึง โดยเริ่มต้นจากการเป็นผู้ช่วยของหมอขับ ฟีกฟังกลอนลำ และทำนองไปเรื่อยๆ อาจารย์ถึงจะเริ่มให้กลอนลำเพื่อไปฝึกต่อ เป็นการเรียนรู้แบบมุขปาฐะ ก่อนจะเริ่มการขับ จะมีการไหว้ครูโดยใช้ขัน 5 ดอกไม้ขาว ธูปเทียน เพื่อรำลึกถึงครูบาอาจารย์ก่อนการแสดง ในปัจจุบันนี้ เนื้อหากลอนลำได้เปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่ยังคงเค้าเดิมคือ มีการเล่านิทานพื้นบ้าน เช่นสังข์สินชัย สังข์ทอง จำปาสีตัน หรืออื่นๆ

ในแต่ละบทของกลอนขับขึง จะขึ้นต้นด้วยคำว่า โอ้ได้ โอ้หนอ และแน่นอนว่า โดยหมอขับจะขึ้นต้นพยางค์แรกด้วยเสียงที่แหลมสูงและลากยาว

ภาพที่ 6 การขับขึง

สรุป

จากการศึกษาศิลปะการเป่าแคนของหมอแคนแดนลาว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมดนตรี หมอลำ หมอแคน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จากหลักฐานของแคนแดนลาว ทำให้ได้ทราบว่าแคนเป็นเครื่องดนตรีที่เก่าแก่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไต ซึ่งพบได้จากบันทึกของจีน คือ ที่เมือง Changsha แคว้นยูนนาน ได้พบศพ 2 ศพ ซึ่งเป็นศพที่มีอายุประมาณ 2,000 ปี มาแล้ว แต่ร่างกายยังอยู่สภาพเดิม เครื่องแต่งกายวิจิตรพิสดารมาก มีการค้นพบแหล่งโบราณคดีที่เก่าแก่แหล่งหนึ่งที่ดองซอน เมืองดองซอน ริมแม่น้ำโขงมา ในจังหวัดถันหัวประเทศเวียดนาม มีอายุประมาณ 3,000 ปี สิ่งที่ค้นพบคือ

แคนซึ่งมี 2 รูปแบบคือทำด้วยสำริดขนาดเล็ก และภาพเขียนที่เป็นลวดลายรูปคน กำลังเป่าแคน มีการบันทึกเป็นเอกสารของทางการไทยเป็นประกาศของทางราชการ ที่ห้ามมิให้เล่นแอ่วลาว สาเหตุมาจากการเล่นแอ่วลาวได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในหมู่ประชาชน ด้านวรรณคดีโบราณลาว จากการค้นคว้านิทานต่างๆ ที่เก่าแก่ หลายเรื่อง พบเห็นอย่างชัดเจนว่า คนลาวในสมัยโบราณได้ใช้แคนเป็นพาหนะดนตรีมาแล้ว เช่น ในเรื่อง ท้าวฮุ่งท้าวเจือง ท้าวคำกาดำ

หมอแคนแดนลาว อาจารย์คำแสน พิลาวง เป็นอาจารย์สอนศิลปะดนตรีพื้นเมืองลาว ประจำโรงเรียนศิลปะแห่งชาติ สปป.ลาว มีเทคนิคการเป่าแคนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวสูง มีปฏิภาณไหวพริบในการเรียบเรียงทำนองอย่างฉับไว ลีลาการเป่าแคนที่มีความไพเราะ เสียงแคนมีความอ่อนช้อย แจ่มใส คมชัด เสียงแคนมีคุณภาพ ทำนองชัดเจน จังหวะ กระชับและแม่นยำ และยังมีศิลปะลีลาการหมุนปลายแคนลงด้านล่างขณะเป่า และมีการถ่ายทอดเทคนิควิธีการเป่าแคนให้แก่เด็กนักเรียนในโรงเรียนศิลปะแห่งชาติ สปป.ลาว จนกระทั่งนักเรียนสามารถออกไปประกอบอาชีพได้ ศิลปะการเป่าแคนลาวนี้นอกจากจะใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียนแล้ว ยังมีการนำไปใช้ในการประกอบการขับลำต่างๆ อีกด้วย

หมอลำแดนลาว อาจารย์เวียงพู หนูนิม เป็นอาจารย์สอนศิลปะดนตรีพื้นเมืองลาว หมอลำ ประจำโรงเรียนศิลปะแห่งชาติ สปป.ลาว ผู้เชี่ยวชาญด้านการขับร้องหมอลำ เป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงใน สปป.ลาว อาจารย์เป็นผู้ที่มีความชอบทางด้านหมอลำตั้งแต่สมัยเป็นเด็ก โดยเริ่มฝึกหัดจากการ ท่องจำกลอนลำ จนกระทั่งเชี่ยวชาญด้านการลำในทำนองต่างๆ กันไป เช่นลำทางสั้น ลำทางยาวหรือลำล่อง และลำเต้ย การขับจิมเป็นการขับโต้ตอบชาย หญิง เริ่มจากการร้องโต้ตอบกันในขณะลงช่วงเชยฝ้าย ผู้ชายจะกล่าวจีบสาว และฝ่ายหญิงจะร้องโต้ตอบกลับไป การขับจิมบ้านปากกะยุง เมืองทูละคม แขวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีสมาชิก 6 คน ประกอบด้วย หมอแคน ฝ่ายชาย หมอแคนฝ่ายหญิง หมอขับชาย หมอขับหญิง และผู้สืบทอดชาย - หญิง หมอขับฝ่ายหญิงชื่อนางคำมะณี สีสุทา จะเห็นได้ว่าแคน เป็นเครื่องดนตรีที่อยู่คู่กับวัฒนธรรมในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตมนุษย์ และสร้างความสุขให้กับประชาชนในทุกๆ ระดับ จึงควรมีการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามนี้ไว้ ให้คงอยู่สืบไป

บรรณานุกรม

- กงเต๋อ เมตตวง. (2545). **แคนและเสียงแคน**. เวียงจันทน์ : กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมหอสมุดแห่งชาติลาว.
- ขันทอง ทำมวง. (2511). **แคน**. เวียงจันทน์ : กรมศิลปากร.
- คำแสน พิลาว. (2561). อาจารย์และผู้เชี่ยวชาญดนตรีแคน โรงเรียนศิลปะแห่งชาติ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. **สัมภาษณ์**. 2 พฤศจิกายน 2561.
- ทองคำ อ่อนมะนิสอน. (2541). **มรดกล้ำสีพันดอน-ลำโสม**. เวียงจันทน์ : มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย.
- เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. (2551). **ดนตรีลาวเดิม**. ขอนแก่น : ศูนย์วิจัยพหุลักษณ์สังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เวียงพู หนูนิ่ม. (2561). อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญศิลปะดนตรีพื้นเมืองลาว หมอลำ โรงเรียนศิลปะแห่งชาติ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. **สัมภาษณ์**. 2 พฤศจิกายน 2561.
- สุรพล เนสุสินธุ์. (2555). **แคนของกลุ่มชาติพันธุ์ไตในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง : แหล่งกำเนิดการแพร่กระจายและแนวทางการสืบทอดและพัฒนา**. วิทยานิพนธ์ดุขภูบัณฑิต ดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สำเร็จ คำโหมง. (2537). **ดนตรีอีสาน : แคนและดนตรีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง**. มหาสารคาม : ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.
- สมพะวัน อินทวง. (1972). **โองอ! น้องสาวเอ๋ย**. เวียงจันทน์ : ปากปากการพิมพ์.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2530). **คนไทยอยู่ที่ไหนบ้าง**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- _____. (2543). **เบิ่งสังคมและวัฒนธรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- หุมพัน รัตตะนวง. (2551) **มรดกล้านช้างกว่า 2,000 ปี แห่งเสียงแคนลาว**. เวียงจันทน์ : สาขาวิทยาศาสตร์แห่งชาติ สถาบันปกปกรักษาและพัฒนาชีวนานาพันธ์แบบยั่งยืน.
- อุทิศ นาคสวัสดิ์. (2512). **ทฤษฎีและการปฏิบัติดนตรีไทย (ภาค1)**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมสหประชาชาติ.
- Isaacs, Aian, and Martin, Elizabeth. (1982). *Dictionary of Music*. London : The Hamlyn Publishing Group Limited.